

UN FIU AL TRANSILVANIEI — GENIU EUROPEAN: IGNAZ VON BORN

În secolul al XVIII-lea, alături de cunoscuții fruntași ai Școlii Ardelene (S. Micu, G. Șincai, P. Maior, I. Budai-Deleanu), care au militat cu arma scrisului pentru emanciparea social-politică a românilor, pentru răspândirea culturii și științei în rândurile poporului, tot Transilvaniei aparțin și unele personalități de origine maghiară sau germană — istorici, filologi, publiciști, oameni de știință, a căror operă, concepută în spiritul epocii, este, pe drept cuvânt, reconsiderată astăzi ca un bun cultural al întregii noastre țări. Dintre sașii transilvăneni amintim numai câțiva, printre cei mai reprezentativi: Georg Soterius, Valentin Franck von Franckenstein, Martin Schmeizel, Johann Filstich, Martin Felmer, Michael Lebrecht, care, născuți aici, pe pământ românesc, trăind alături de români, cunoscându-le viața, limba, obiceiurile, au scris cu căldură despre frumusețile și bogățiile Transilvaniei, despre firea și caracterul românilor, despre originea lor latină¹. Lor li se poate alătura și savantul și literatul Ignaz von Born (1742—1791).

Este bine cunoscută opera mozartiană „Flautul fermecat“, prin care genialul compozitor a pus bazele operei naționale germane. Dar, furati de frumusețea neasemuită a muzicii, prea puțini sunt cei care — deși cunosc bine subiectul — și-au propus să pătrundă mai adânc tainele acestei capodopere. Așa s-ar putea afla că în figura înțeleptului Sarastro, apostol al adevărului și dreptății, Mozart l-a ilustrat pe bunul său prieten, „fratele Born“.

Ignaz von Born s-a născut la 26 decembrie 1742, la Cavnic, în Maramureș, ca fiu al lui Ludwig von Born, ofițer de artilerie, aflat aici ca „Grübenpächter“ (arendas de mine). Până la vârsta de șase ani și petrece copilăria la Alba-Iulia², după care, în urma morții tatălui, se mută cu familia la Sibiu. În 1755, este trimis la un colegiu iezuit din Viena; după absolvire, intră în ordinul iezuiților, pe care-l părăsește însă după numai 16 luni, ca „anticlerical convins“. Pleacă la Praga pentru a studia dreptul; încheindu-și studiile (cu o disertație

¹ Amănunte în ampla și documentata monografie a lui A. Armbruster, *Daco-romano-Saxonica*, București, 1980.

² Pornindu-se, desigur, de la mărturisirea lui Born însuși cu privire la locul nașterii (în *Briefe über Mineralogische Gegenstände*, Frankfurt—Leipzig, 1774), în unele biografii, ca și în lucrări de referință (dicționare, enciclopedii etc.) se afirmă că Born s-a născut la Alba-Iulia. În antologii ale germaniștilor români (J. Livescu ș.a., *Antologie der österreichischen Literatur, I. Bis 1848*, I, București, 1965, p. 143; *Aufklärung, Schrifttum der siebenbürgischer Sachsen und Banater Schwaben*, București, 1974, p. 159) se spune că, în realitate, el s-a născut la Cavnic, în Maramureș, în scurta perioadă cât a funcționat acolo tatăl său, Ludwig. Desigur că părăsind Cavnicul la o vârstă foarte fragedă, împreună cu părinții, Born a rămas toată viața cu conștiința faptului că Alba-Iulia, orașul copilăriei sale până la vârsta de șase ani, a fost și locul în care s-a născut („main Geburtsort“).

De finibus iuris naturae, 1763), călătorește prin Germania, Țările de Jos, Franța, Spania. Întors la Praga, se conacră studiilor și cercetărilor din domeniul științelor naturale (geologie, mineralogie, chimie), care vor rămâne principala sa preocupare tot restul vieții. Se remarcă aici ca unul dintre principalii animatori ai vieții științifice, lucrările sale fiind apreciate și peste hotare. Societăți științifice și academii din Suedia, Italia și din alte țări îl aleg membru al lor.

Dintr-o călătorie de studii prin Banat, Transilvania și Ungaria în vara anului 1770, Born trimite scrisori către prietenul său, geologul german Johann Jakob Ferber (1743—1792), relatând în amănunt cele văzute, începând cu peisajul și bogățiile naturale din locurile vizitate și încheind cu observații de mare interes privind limba, obiceiurile, cultura românilor, maghiarilor, sârbilor (*Briefe über Mineralogische bürgen, Ober — und Nieder Hungarn; Frankfurt und Leipzig, 1774*)³. În anii următori cartea a fost tradusă în engleză de R. E. Raspe (Londra, 1777)⁴, în italiană de F. Grisellini (Veneția, 1778)⁵ și în franceză de A. G. Monnet (Paris, 1780)⁵, cunoscând un mare succes printre spe-

³ Lucrările apărute în perioada pragheză a vieții sale sunt: *Prager gelehrte Nachrichten*, 2 vol. (1771—72); *Lythophylatium Bornianum seu Index fossilium*, 2 vol. (1772—75); *Schreiben des Herrn Ignatz von Born an Grafen von Kinsky über einen ausgebrannten, Vulkan bey der Stadt Eger* (1773); *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae*, 2 vol. (1773—75). Alte lucrări au apărut în „Abhandlungen einer Privatgesellschaft für Aufnahme der Naturgeschichte, Mathematik und vaterländische Geschichte im Böhmen“, 6 vol. 1775—85, editată de el, și în alte numeroase periodice științifice ale vremii. Despre meritele sale de organizator al vieții științifice din Boemia și Austria, vezi J. Haubelt. *Studie o Ignáci Bornovi*, Praga, 1972 („Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historia. Monographia, XXXIX”); M. Teich, *Ignaz von Born als Organisator wissenschaftlicher Bestrebungen in der Habsburger Monarchie*, în vol. *Wissenschaftspolitik in Mittel- und Osteuropa*, Berlin, 1976 („Studien zur Geschichte der Kulturbeziehungen in Mittel- und Osteuropa“. Bd. 3); J. Vavra, *Ignaz von Born als führende Persönlichkeit der Aufklärungsepoche in Böhmen, in Beförderer der Aufklärung in Mittel- und Osteuropa*, hgb. von Eva H. Balázs, L. Hammermayer, H. Wagner und J. Wójtowicz. Redaktion H. Ischreyt, Berlin, 1979, p. 141—146.

⁴ *Travels through the Bannat of Temeswar, Transylvania and Hungarg, in the Year 1770*. Translated (...) by R. E. Raspe (...), London, 1777. Rodolph Eric Raspe (1737—1794), anticar și mineralog german, a editat și operele filozofice ale lui Leibniz (cf. *Grande dictionnaire universel*, XIII, p. 714).

⁵ Este același Francesco Grisellini (1717—1783), care-l completează în câteva rânduri pe Born, în lucrarea sa *Versuch einer politischen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standspersonen und Gelehrte*, 2 vol., Viena, 1780; cf. ediția românească, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*. Prefață, traducere și note de Costin Feneșan. Timișoara, 1984, unde găsim, între altele și o frumoasă apreciere a lui Born: „Domnul von Born, al cărui nume și nobilă răvnă întru istoria naturală nu mai necesită nici o laudă...” (p. 247). Fără îndoială că cei doi savanți s-au cunoscut și s-au prețuit reciproc, după cum rezultă și din faptul că Born a tradus disertația savantului italian în germană (cf. prefața lui C. Feneșan în *ed. cit.*, p. 9). Recent, E. Coseriu, *Limba română în fața Occidentului*, Cluj-Napoca, 1994, p. 84, nota 6, pornind de la faptul că pe carte nu apare numele traducătorului, consideră că „probabil”, Grisellini și-a tradus el însuși în germană scrisorile redactate în italiană sau a compus câteva scrisori direct în germană“.

cialiști⁶. Din călătorie se va întoarce însă suferind pe viață, datorită unei puternice intoxicații cu gaze în timpul coborârii într-o mină.

În 1776 Maria Teresa îl cheamă la Viena pentru a ordona și descrie colecțiile de minerale din cabinetul imperial de științe naturale, numindu-l totodată consilier aulic la Departamentul geologic-numismatic; după numai doi ani, rezultatul muncii sale se concentrează în *Index rerum naturalium Musei Caesarei Vindobonensis* (Viena, 1778), aducându-i consacrarea în lumea științifică vieneză. Cel mai mare merit al său este punerea la punct a unei metode de „extragere a metalelor perfecte din minerale și alte substanțe, prin amalgamare cu mercur“ (*Über der Anquellen der gold — und silberhältigen Erze, Rohrsteine, Schwarzkupfer und Huttenspeise*, Wien, 1766)⁷; metoda mai fusese experimentată de spanioli în minele mexicane, dar Born o perfecționează prin aplicații practice în minele din Ungaria, dând o sinteză a tuturor acestor cercetări în manualul său de mineralogie (*Bergbaukunde*, 2 vol., Leipzig, 1789—1790). Un model de clasificare a unei colecții de minerale este *Catalogue méthodique et raisonné de la collection des fossiles de Mlle Eléonore de Raab*, 2 vol., Viena, 1790)⁸.

Ignaz von Born n-a fost numai un pasionat om de știință. El a rămas în istoria culturii europene a secolului al XVIII-lea și ca scriitor satiric. Alături de alte mari figuri ale intelectualității austriece a vremii, Sonnenfels, Denis, Blumauer, Alxinger, Leon, Ratschky, și nu în cele din urmă, marele Mozart, Ignaz von Born a devenit unul dintre principalii reprezentanți ai „Aufklärung“-ului vienez. Mare iubitor de carte, de știință, de adevăr, dușman al obscurantismului, al abuzurilor marilor feudali, înzestrat cu mari scăpărări de spirit, având în același timp o fire înclinată spre prietenie și comunicativitate, Born s-a bucurat mereu de aprecierea lui Iosif al II-lea, fiind și consilier intim al acestuia (la 24 aprilie 1785 împăratul îi acordă înaltul titlu de „Reichsritter“, cavaler al imperiului). Încă în 1773, pe când abia se făcuse cunoscut în domeniul științelor geologice, Born compune prima sa scriere satirică, pamfletul *Die Staatsperuke* (Peruca oficială), apărut fără indicarea numelui autorului. Numeroasele invective la adresa nobilimii parvenite, mereu în goană după privilegii și onoruri — puse în gura perucii vorbitoare care-și povestește aventurile, făcând portretul decăderii morale a celor pe capul cărora i-a fost dat să treacă pe rând — au stârnit furtuni de proteste din partea celor vizați, care se împotriveau din răspuneri politicii iosefiniste de promovare a adevăratelor valori.

⁶ Este Antoine Grimoald Monnet (1734—1817), partizan al chimiei tradiționale, oponent al lui Lavoisier mineralog, farmacist, autor al Atlasului mineralogic al Franței membru al unor academii din Suedia, Franța și Italia (cf. *Grand Dictionnaire Universel*, XI, p. 457). Titlul ediției franceze este: *Voyage minéralogique fait en Hongrie et en Transylvanie par M. de Born*. Traduit de l'allemand, avec quelques notes, par M. Monnet (...), Paris, 1780.

⁷ Tradusă în engleză de același R. E. Raspe: *New Process of Amalgamation of Gold and Silver Ores, and other Metallic Mixtures*, London, 1791.

⁸ Editorul J. V. Dagen, în prefața cărții, are numai cuvinte de laudă față de lucrarea lui Born, considerată un model de catalog științific al unei colecții de minerale (vezi mai jos).

O capodoperă a literaturii satirice anticlericale a secolului al XVIII-lea, nu numai în Austria, ci și în întreaga Europă, este pamfletul *Specimen Monachologiae methodo Linneana, tabulis tribus aeneis illustratum* (1782)⁹, în care, sub pseudonimul „Joannes Phisiophilus“, Born pune cunoștințele sale științifice în slujba artei literare, clasificându-i pe călugării diferitelor ordine ca pe niște animale, după metoda naturalistului suedez Linné. Scris din inspirația și cu încurajarea împăratului însuși, care, prin patentul asupra toleranței religioase (1781) stărnise nemulțumirea papalității, scrierea aceasta, publicată în 1000 de exemplare (neobișnuit tiraj pentru acea vreme), însoțită și de tabele și ilustrații, înfățișând diferitele specii de călugări (dominicani, carmeliți, franciscani, benedictini etc.), ca masculi, cu femelele lor, călugărițele, inclusiv părți ale corpului și îmbrăcăminții etc. — a făcut deliciul publicului vienez. Protestele cardinalului Migazzi însuși n-au avut nici un rezultat, împăratul răspunzându-i că autorul n-a intenționat să atace biserica și clerul, ci numai ordinele monahale parazitare, mănăstirile în care-și făcuseră cuib lenea, îmbuibarea și viciile de tot felul. Încurajat de succes, Born publică în anul următor o nouă ediție, la care adaugă textele pro și contra cărții și a sa, apărute între timp, inclusiv un fel de „anatomie a călugărilor“, sub forma relatării unui medic anatomist care prezintă rezultatele disecției unor corpuri de călugări într-un spital din Viena (călugărul apare acum ca o specie de mamifer, intermediar între om și maimuță, având patru burți, totdeauna pline de mâncare, cu rinichii obosiți de băutură etc.): *Phisiophili opuscula. Continent Monachologiam, accusationem Phisiophili, defensionem Phisiophili, anatomiam monachi*. Collegit, edidit et praefatus est P. Aloysius Martius, Augusta Vindelicorum (Augsburg; de fapt, tot Viena), 1783, 73 p. Aspectul de palinodie al acestui text, în care, sub pretextul apărării de atacuri, autorul îngroașă de fapt satira inițială, ducând-o până la ultimele limite, amintește de *Monachomachia* și *Antymonachomachia*, poeme eroi-comice ale polonezului Ignacy Krasicki (1735—1801), apărute cu numai câțiva ani mai înainte, prima circulând și în traducere germană¹⁰. Asemeni acestei capodopere a literaturii iluministe poloneze, cu totul voltairiană prin puterea ironiei și sarcasmului, pamfletul lui Born a avut o răspândire extraordinară, fiind tradus

⁹ Apărute la „Eridanae“ (nume fictiv, căci nu l-am găsit în cartea Sidoniei Puiu Fărcaș, *Index locorum*, Cluj-Napoca, 1984). O nouă ediție având ca loc de apariție „Augsburg“ (de fapt, tot Viena), a apărut în anul următor, 1783.

¹⁰ *Monachomachia oder Mönchenkrieg* (Hamburg, 1782), în traducerea lui Ecker von Eckhofen (cf. *Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut*. Vol. 5, Varșovia, 1967, p. 190). Nu este exclus ca Born să fi cunoscut versiunea germană a satirei lui Krasicki, căci librarii vienezi (un J. T. Trattner, de pildă) se aprovizionau prompt cu noutăți literare din întreaga Europă.

imediat în germană¹¹, franceză¹² și polonă¹³. În secolul al XIX-lea a cunoscut alte ediții și traduceri¹⁴, ultima apărând la Paris acum vreo 25 de ani¹⁵.

Cu asemenea calități intelectuale și realizări literar-artistice în spiritul Epocii Luminilor, ni se pare firesc să-l găsim pe Ignaz von Born și printre fruntașii francmasoneriei secolului XVIII-lea. Se știe că societățile secrete de tip masonic au jucat în primul secol de existență (până pe la 1848), în multe privințe, rolul de ferment al mișcărilor progresiste, revoluționare, antifeudale, în multe țări europene, inclusiv la noi¹⁶. În deceniile șapte și opt ale secolului al XVIII-lea, francmasoneria trecea prin mari frământări, care au divizat-o, practic, în două aripi, diametral opuse ca ideologie: una care pune accentul pe simboluri, ocultism, magie, cabalistică ș.a., mergând până la șarlataneria de tip Cagliostro, și alta, care pune pe prim plan — în ciuda unor ritualuri și mode devenite tradiționale — idealurile umaniste de libertate, egalitate și fraternitate, ce vor deveni și lozincile Revoluției Fran-

¹¹ P. Ignaz Loyola Kutenpeitscher *Neueste Geschichte des Mönchentums, beschrieben im Geiste der Linnéischen Sammlungen und mit drei Kupfertafeln erklärt*. In Oesterreich, 1783. Alte două versiuni au apărut în germană în 1786 (*Johann Physiophilus, Versuch einer Monachologie nach linnéischer Methode, neueste Übersetzung*, Augsburg) și în 1802 (*Monachologie nach linnéischer Methode* von Born, des H. R. Reiches Ritter, neueste weder vermehrte, noch verbesserte Auflage, Frankfurt—Leipzig).

¹² *Essai sur l'histoire de quelques espèces de moines*, ouvrage traduit du latin par Jean l'Antimoine, Monachopolis (!), 1783; ediția a doua, Paris l'an VI (1798). A fost considerată mai mult o imitație decât o traducere; autorul este Pierre Marie Auguste Broussonnet (1761—1807), medic și naturalist francez, adjunct la școala veterinară de la Collège de France (cf. *Grand Dictionnaire Universel du XIXe siècle*, II, p. 1009 și 1322).

¹³ *Dziela Jana Naturalisty zamykajace w sobie Mnichopismo, oskarzenie i obrona Naturalisty, z anatomia Mnicha*. Zebrane, wydane i powiększone przez O. Aloyzego Marca, W Augsburgu (de fapt, Cracovia; cf. W. Smolenski, *Przewrót umysłowy w Polsce Wieku XVIII. Studia historyczne*, Varșovia, 1979, p. 317). Este traducerea ediției a II-a din 1784, cuprinzând „condamnarea și apărarea Naturalistului”.

¹⁴ O ediție bilingvă, latino-franceză: *Monachologia figuris ligno incisus illustrata, Monacologie illustrée de figures sur bois*, Paris, 1844 (alte ediții: Rouen, 1879 și Paris, 1883). O primă traducere și în italiană: *La Monacologia ossia descrizione metodico de Froti die Giovanni. Filosofile, dalla latina recata de Carlo Bolta*, Eridanio, f.a. (ed. II, Milano, 1860).

¹⁵ *Histoire naturelle des moines, écrite d'après la méthode de M. de Buffon* (!), Paris, 1970 (Este o reeditare a versiunii lui Broussonnet, cf. *supra*, nota 12).

¹⁶ Vezi D. Berindei, *RRH*, XVII, 1978, nr. 3, p. 427—445; C. Göllner, *Aspekte der Aufklärung in Siebenbürgen im 18. Jahrhundert*, în *Beförderer der Aufklärung in Mittel- und Osteuropa Freimaurer Gesellschaften, Clubs*. Redaktion Heinz Ischreyt, Berlin, 1979, p. 163—160; D. Berindei, *ibidem*, p. 161—173.

ceze¹⁷. Mari conștiințe ale epocii, filozofi, scriitori, artiști, ca Voltaire, Goethe, Herder, Mozart, Wieland — ca să amintim numai câțiva dintre cei mai de seamă, au fost membri ai lojilor masonice; dintre români pot fi socotiți, ca membri sau simpatizanți ai ideilor acestor societăți, Ioan Piuariu-Molnar și Ioan Budai-Deleanu, alături de mulți alții din Țara Românească și Moldova¹⁸. În Austria, ca și în alte părți, în Prusia și Rusia, societățile secrete de tip masonic au fost tolerate atâta timp cât nu-și propuneau deschis răsturnarea ordinii sociale, limitându-se la acțiuni de binefacere sau activități științifice și de propagandă culturală. Iosif al II-lea le-a privit cu îngăduință ani la rând, permițându-le chiar activități deschise, cu adunări și publicații devenite notorii. Prin despotismul său luminat a reușit să dirijeze mișcarea „de sus în jos“, să-și subordoneze prin control permanent acțiunile acestora, astfel încât să servească interesele statului habsburgic¹⁹.

Ignaz von Born a fost și el unul dintre principalii promotori ai francmasoneriei austriece. În 1781 a înființat loja „Zur wahren Eintracht“ (Adevărata Concordie)²⁰, devenită curând cea mai influentă, datorită organului ei trimestrial „Journal für Freymaurer“ (apărut între anii 1784—1787)²¹. În paginile acestuia se promova — prin disertații științifice și scrieri literare — tendința raționalistă, deistă, anticlericală; șirul de disertații despre „misteriile“ vechilor indieni, egipteni,

¹⁷ Din bogata bibliografie a problemei semnalăm numărul special consacrat relației dintre francmasonerie și Revoluția Franceză al revistei „Annales historiques de la Révolution Française“, Paris, 1969, nr. 196. Vezi și R. Amadou, *Liberté, égalité, fraternité: la devise républicaine et la francmaçonnerie, in Renaissance traditionnelle*, Paris, 1974; P. Hazard, *La pensée européenne du XVIIIe siècle* (ed. rom., traducere de V. Grecu, Gândirea europeană în secolul al XVIII-lea, București, 1981, p. 253—252; A. Schaff, *Istorie și adevăr*, București, 1982, p. 26—27. Pentru stadiul actual al problemei, vezi L. Hammermayer, *Zur Geschichte der europäischen Freimaurerei und der Geheimgesellschaften im 18. Jahrhundert*, in *Beförderer der Aufklärung in Mittel- und Osteuropa*. Redaktion Heinz Ischreyt, Berlin, 1979, p. 18—20, 30—31, 56 (nota 185).

¹⁸ Lucia Protopopescu, in „Tribuna“, XIV, 1970, nr. 35 (709), 27 august, p. 6—7; M. Popa, *Ioan Molnar Piuariu*, Cluj-Napoca, 1976; M. Vaida, *Ion Budai-Deleanu*, București, 1977; M. Mitu, *RITL*, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 351—363; Elvina Sorohan, *Intrdocure in opera lui Ion Budai-Deleanu*, București, 1984.

¹⁹ Cf. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*. Ediție nouă, cu adăugiri și precizări, București, 1984, p. 312—313.

²⁰ H. Wagner, *Die Loge „Zur wahren Eintracht“ 1781—1785. Das Ende der österreichischen Freimaurerei im 18. Jahrhundert*, in *Festschrift „Fünf Jahre Libertas“*, Wien, 1965, p. 25—68; Edith Rosenstrauch-Königsberg, *Freimaurerei im josephinischen Wien. Aloys Blumauers Weg vom Jesuiten zum Jakobiner*, iWen—Stuttgart, 1975; D. Lindner, *Ignaz von Born — Meister der wahren Eintracht. Wiener Freimaurerei im 18. Jahrhundert*, Wien, 1986.

²¹ A. Giese, *Das „Journal für Freimaurer“*, in *Festschrift der Grossloge von Oesterreich zum 250. Jahrestag der Gründung der englischen Grossloge*, Wien, 1967, p. 34—59; Edith Rosenstrauch-Königsberg, *Ausstrahlungen des „Journals für Freimaurer“*, in *Beförderer der Aufklärung in Mittel- und Osteuropa*, Berlin, 1979, p. 105—117. Întreaga colecție a acestui jurnal a fost retipărită de Ernest Krivanec, 6 vol., Graz, 1979. Colecția completă la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca.

etrusci, iudei, persani, greci (unele aparținând lui Born însuși)²² erau departe de a exacerba latura mistică, ocultă a vechilor religii, ele punând în evidență mai degrabă dualismul lor permanent, lupta între bine și rău, triumful binelui, al rațiunii. Sub influența ideologiei iluminatilor, promovată de Adam Weishaupt, profesor la Universitatea din Ingolstadt, Born a imprimat activității lojii sale caracteristicile unei academii, ale unui club de discuții, în care se vehiculau, alături de teoriile științifice cele mai noi, unele idei foarte radicale privind formele de guvernământ, viitorul omenirii și altele asemenea. În casa sa de pe Dorotheergasse, la nr. 1144, își dădeau întâlnire vârfuri aristocrate, bancheri, negustori, profesori și poeți, alături de funcționari mai mărunți din administrația de stat, cu toții simțindu-se deopotrivă de înfrățiți, egali între egali, pentru a dezbate pe marginea disertațiilor ce urmau să fie publicate în „Journal“, pe marginea evenimentelor politice, pentru a primi noi inițiați, sfârșind în sunetele cantatei „Auf den hochwürdigen Bruder Born“, compusă de W. A. Mozart. Morn însă nu va mai apuca să-și vadă alter-ego-ul Sarastro (nume modelat după al magului persan Zarathustra) din „Flautul fermecat“ (prezentată în premieră la 30 septembrie 1791), căci se stingea din viață cu două luni mai devreme, la 24 iulie 1791, după ce, într-o lucrare rămasă în manuscris, intitulată *Fasti Leopoldini*, demascase fără reținere noul regim de restituții instituit de Leopold al II-lea, urmașul lui Iosif al II-lea²³.

Ignaz von Born în istoria științei, în artă și literatură. Numele lui Born a fost immortalizat nu numai de Mozart în muzica sa încântătoare, ci și în nomenclatura științelor geologice. Două dintre mineralele descoperite de el îi poartă numele: *bornina* și *bornitul*. *Bornina* este o telurură de bismut, substanță minerală foarte rară, în formă de romboedru ascuțit, cu densitatea 7,5 și duritatea 1,5; cea mai interesantă variantă este bornina argintiferă, cunoscută și sub numele de „argint volibdic“. A fost numită după numele lui Born de către renumitul mineralog francez François Sulpice Beudant (1787—1850), descoperitorul legii cristalizării substanțelor minerale²⁴. *Bornitul* este o sulfură

²² Dintre lucrările lui Born, apărute în „Journal für Freimaurer“, pot fi reținute, în acest sens: „Über die Mysterien der Aegypter (I, 1784, 1. Quartal, p. 17—132); Über den Ursprung der Tafellogen (I, 1784, 1. Quartal, p. 17—132); Über den Ursprung der Tafellogen (I, 1784, 3. Quartal, p. 97 ș.u.); Über die Mysterien der Indier (I, 1784, 4. Quartal, p. 5—54); Geschichte einiger merkwürdigen Verfolgungen der Maurerei in neueren Zeiten (II, 1875, 2. Quartal, p. 52—107).

²³ J. von Hormayr, Ignaz Edler von Born, în *Oesterreichischer Plutarch oder Leben und Bildnisse aller Regenten und der herühmtesten Felderren Staatsmänner, Gelehrten und Künstler der österreichischen Kaiserstaates*, Neuites Bändchen, Wien, 1807, p. 158—164. Despre Born și legăturile sale cu iluminati lui Weishaupt și Knigge, vezi: R. von Dülmen, *Der Geheimbund der Illuminaten. Darstellung — Analyse — Dokumentation*, Stuttgart-Bad Cannstatt, 1975. Despre opera „Flautul fermecat“ a lui Mozart și relația Born-Sarastro, vezi, între altele, H. W. von Waltershausen, *Die Zauberflöte*, München, 1920; B. Walter, *Vom Mozart der Zauberflöte*, Frankfurt, 1955; E. Zellweker, *Das Urbild von Sarastro: Ignaz von Born*, Kissingen, 1956; J. Chailley, *The Magic Flute, Masonic Opera*, London, 1972 ș.a.

²⁴ Cf. H. Landrin, *Dictionnaire de minéralogie, de géologie et de métallurgie*, Paris, 1856, p. 66 și 465; *Grand Dictionnaire Universel du XIXe siècle*, Paris, II, p. 656.

naturală de cupru și fier, care se găsește în formă de cristale cubice, de culoare roșie-arămie, cu luciu metalic²⁵; numele i-a fost dat, ca omagiu adus lui Born, de către Wilhelm Haidinger, un celebru mineralog austriac din secolul al XIX-lea, director al Institutului Imperial de geologie din Viena²⁶. Nelipsit din enciclopediile, dicționarele biografice și alte lucrări de referință austriece, germane, franceze, italiene, engleze din ultimele două secole²⁷, opera sa științifică și literară face în zilele noastre obiectul unor monografii de amploare²⁸.

Chipul lui Born ni se păstrează grație unei gravuri contemporane, operă a vienezilor Beirin și Jakob Adam; din medalion ne privește o siluetă firavă, cu fața uscățivă, cu trăsături severe, un zâmbet ironic, așa cum l-a despris de pildă Joseph Hormayr în vol. IX din *Oesterreichischer Plutarch* (Viena, 1807, p. 158—164): „Von Gestalt war er nicht gross, schwächig und schwächlich, die Farbe schwarzbraun, Haar und Augenbraunen schwarz und stark. Das feurige durchdringende Auge, die Winkel des Mundes nannten auf den ersten Blick den Juvenal seiner Stadt, den scharfzinnigen, vielseitig gebildeten, wahrhaft genialischen Mann“. Medalionul acestui „Juvenal vienez“, înconjurat de inscripția: „Ignatius a Born Eques S.C.R.A.M. in re metallica et monetaria a Consilii Aulicis“, este așezat pe un soclu cu un citat din Ovidiu (*Quae sit rerum natura, requirit*). De jur împrejur, cununi de laur, cărți, tăblițe, monede, cristaluri minerale și, evident, o seamă de simboluri, fie artistice (harfa, penelul, paleta), fie tipic masonice (șarpele, oglinda, trompeta, compasul, ciocanul)²⁹.

Born este prezent și în opere literare. Îl găsim, ce-i drept, fugitiv, în strălucitoarea carte a lui Marcel Brion, *La vie quotidienne à l'époque de Mozart et de Schubert* (Paris, Hachette, 1959, p. 25—26) sau în romanul scriitorului slovac contemporan Anton Hykisch, *Adorați regina*, consacrat vieții Mariei Theresa³⁰. Este, în schimb, figură centrală în romanul *Roata* al lui Petru Vintilă (București, Cartea Românească, 1984), romanul răscoalei lui Horia. Aici, Born este înfățișat ca având mare înțelegere și compasiune pentru fruntașii răscoalei, găzduindu-i în

²⁵ Se găsește la noi, în Dognecea (Banat) și Băița Bihorului (Crișana), cf. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, I, Sibiu, 1898, p. 537; *Dicționar enciclopedic român*, I, București, 1962, p. 398; *Mic dicționar enciclopedic*, ed. II, București, 1978, p. 123; *Dicționar enciclopedic*, I, București, 1993, p. 244.

²⁶ Cf. Fr. von Kobell, *Geschichte der Mineralogie. Von 16500—1860*, München, 1864, p. 597—598; *Grand Dictionnaire Universel*, IX, p. 21.

²⁷ Lista acestora la C. von Wurzbach, *Biographischen Lexicon der Kaiserstum Oesterreich*, II, 1857, p. 71—74, la care mai adăugăm: A. Deutsch, *Ignaz von Born 1742—1791*, Zeulenroda-Leipzig, 1931; *Dictionary of scientific Biography*, Ch. Coulston Gillispie, editor în chief, II, New York, 1970, p. 315—316 (autor: J. B. GoUGH).

²⁸ P. M. Hofer, *Ignaz von Born. Leben — Leistung — Wertung*, Wien, 1955; P. P. Bernard, *Jesuits and Jacobins. Enlightenment and enlightened Despotism in Austria*, Urbana, 1971; H. Haberzettl, *Die Stellung der Erjesuiten in Politik und Kulturleben Oesterreichs zu Ende des 18. Jahrhunderts*, Wien, 1973.

²⁹ Este, după știrea noastră, singurul portret cunoscut al lui Born; a fost reprodus în numeroase lucrări (prima dată de Hormayr) și destul de răspândit în epocă: un exemplar în cabinetul de stampe de la Biblioteca Universității din Varșovia (provenit din colecția regelui Stanislaw August al Poloniei).

³⁰ Traduse în românește de Ondrej Štefanko și Florin Bănescu, Timișoara, 1991; despre Born, la p. 474 și 536.

două rânduri în casa sa din Viena și folosind trecerea sa pe lângă împărat, pentru a le înlesni audiența la acesta; spre sfârșit însă, apare oarecum un alt Born, cel care, convins de dreptatea răsculaților, se eschivează până în ultima clipă de la îndeplinirea ordinului imperiial de a pleca la Alba Iulia, asistând apoi neputincios la executarea sentinței. Nu știm cât din toate acestea este rodul imaginației autorului, căci o monografie a răscăleii, ca cea a distinsului istoric clujean David Prodan, atât de documentată, nu-l amintește absolut deloc pe Born; oricum, o întâlnire a lui Born cu Horia și Cloșca la Viena este de admis, având în vedere faptul că savantul a rămas o fire deschisă față de tot ce era transilvănean (printre scrisorile din lucrarea despre Banatul Timișoarei, din 1774, a treia este elocventă pentru frumoasa caracterizare dată de el românilor: „Trebuie să se spună, spre gloria acestei națiuni, că a dat oamenii cei mai inimoși și mai merituoși“) și orice contact cu locurile natale, cu oamenii acestor locuri, nu putea decât să-i trezească, cel puțin, nostalgia originii sale. O asemenea întâlnire putea avea loc chiar în casa sa din Viena, ținând seama de faptul — neobservat până acum — că cel care i-a făcut portretul lui Born, gravorul vienez Jakob Adam, este și autorul cunoscutei gravuri a lui Horia³¹; și, cum legătura posibilă între revoluția lui Horia și sprijinul francmasoneriei transilvane și vieneze se apropie de certitudine³², prezența lui Born în această relație nu poate fi pusă la îndoială.

În planul legăturilor, certe sau posibile, ale lui Ignaz von Born cu fiii Transilvaniei, cea mai interesantă ni se pare a fi relația Born — Budai-Deleanu, care, atât în plan biografic, cât și literar-artistic și filozofic, poate face singură obiectul unui studiu aparte. Ne rezumăm, deocamdată, a prefigura numai unele elemente (pe care ne-am îngăduit a le sugera în câteva din studiile noastre de până acum) și anume: prezența lui Budai („Johann Buday“) alături de Born pe aceeași pagină a listei de prenumerați la „operele alese“ ale lui Sonnenfels (*Gesammelte Schriften*, vol. II, Viena, 1783)³³; indicii sigure, deși neatestatate documentar, asupra apartenenței lui Budai la una din lojile vieneze; elemente ale ideologiei și simbolisticii masonice în „Țiganiada“ (numeroase și elocvente, în comparație cu scrierile lui Born, cu articolele sale din „Journal für Freymaurer“); reînvierea momentelor de contact cu Born, cu atmosfera din lojile masonice vieneze, cu prilejul reprezentării operei mozartiene „Flautul fermecat“ la teatrul din Lenberg, în toamna anului 1792, pe când Budai se afla aici în calitate de secretar de tribunal nobiliar, alături de contele Brigido, guvernatorul Galiciei, fost administrator al Banatului Timișoarei și bun prieten al lui Born; similitudini de teme și procedee literar-artistice între poemul

³¹ Cf. Gh. Bartoș, *Răscăleii lui Horia. Bibliografie analitică*. Cuvânt înainte de acad. D. Prodan, București, 1976, p. 136—137.

³² Cf. Lucia Protopopescu, art. citat în nota 18. Este de reținut informația dată de H. Nestorescu-Bălcești, *Ordinul Masonic Român*, București, 1993, p. 46, conform căreia revoluția lui Horia nu a fost străină de spiritul și sprijinul francmasoneriei, între altele, și prin rolul jucat de unii masoni transilvăneni ca un „conte Gyulay din Zalău“ (!), membru al lojii „Zu den drei Adler“ din Viena.

³³ Între alții, tot aici și Samuel Vulcan, aflat la studii la seminarul „Sânta Barbara“ din Viena.

eroi-comic al lui Budai pe de o parte și producția literară vieneză, în frunte cu Born, libretul lui Schikander la opera lui Mozart și multe altele.

Cărțile lui Born în biblioteci românești.

Unele din cărțile lui Born, chiar în ediții din timpul vieții sale, se mai găsesc și azi în biblioteci din țara noastră. Sunt mai ales exemplare din lucrările sale științifice de mineralogie, dar putem admite că, mai ales în biblioteci transilvane, mai pot fi găsite și exemplare rare din scrierile sale satirice. După știrea noastră, un exemplar din pamphletul *Monachologia* se găsește la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca (cota 42.508), dar acesta este abia al ediției latino-franceze din 1844!

În biblioteci din București s-au păstrat până acum câțiva ani șase exemplare din lucrările științifice ale lui Born, toate apărute în timpul vieții sale, interesante și prin faptul că au aparținut unor cunoscuți colecționari bibliofili (C. Karadja, Octavian Goga). Cinci din cele șase exemplare sunt ale aceleiași lucrări, și anume:

1. *Briefe über Mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, Ober- und Niederrungarn Frankfurt—Leipzig, 1774* (la Biblioteca Națională, fond Constantin Karadja, cota 519/II; text marcat cu linii verticale, trase cu creionul, în dreptul fragmentelor referitoare la români)³⁴.

2—3—4. Ediția în limba engleză a acestei lucrări: *Travels through the Bannat of Temeswar, Transylvania and Hungary in the Year 1770* (...) By Baron Inigo Born (...) Translated from the German (...) By R. E. Raspe, London, 1777 (lucrarea lui Born, la p. 1—227; la p. 229—320, lucrarea lui J. J. Ferber, *Mineralogical History of Bohemia*, traducerea aceluiasi R. E. Raspe, care semnează și o bogată prefață (p. III—XXIX). Primul exemplar se găsește la Biblioteca Academiei Române (cota II—108.218), fără însemnări; al doilea, la Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga” (cota II—4717 L), fără însemnări; al treilea, la Biblioteca Națională (fond Karadja, cota 265/III, cu însemnări pe foaia de gardă privind edițiile în germană și franceză, precum și cu numeroase linii verticale, pe margine, marcând textul cu creionul, ceea ce denotă că a fost citită cu interes, probabil de către posesorul C. Karadja).

5. Ediția franceză a aceleiași lucrări: *Voyage minéralogique fait en Hongrie et en Transylvanie par M. de Born* (în traducerea lui F. Mon-

³⁴ Lucrarea se află și în Biblioteca Teleki din Tg. Mureș, cf. *Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szek. Pars Tertia. Scriptores rerum hungaricarum et transilvanicarum complexa...*, Viennae, 1811, p. 142; tot aici, la p. 146, altă lucrare a lui Born, *Nachricht von dem gediegenen Spiessglaskönig in Siebenbürgen*.

N-ar fi lipsit de interes să se urmărească soarta cărților lui Born și în biblioteci din alte țări în afară de Austria, unde, desigur, se găsesc destule exemplare. În Polonia, de pildă, un exemplar din *Briefe...* (1774) se găsește la Biblioteca Jagiellonă din Cracovia; tot aici, un exemplar din *Monachologia*, în latină, 1783 și două exemplare din ediția poloneză; aceasta se mai găsește și la Biblioteca Națională din Varșovia (cota XVIII — 2.2617)

net), Paris, 1780. La Biblioteca Academiei Române (cota: I—266.222); achiziționată în 1950; textele scrisorilor XIV, XV și XVI, însemnate marginal cu creionul (la p. 256, „Capnic“ (forma corectă a numelui localității, în loc de *Rapanick*, cum apare în text).

6. Ultimul exemplar este (mai degrabă, a fost) al altei lucrări a lui Born: *Catalogue méthodique et raisonné de la collection des fossiles de Mlle Eléonore de Raab*, par Mr de Born, A Vienne, Aux Dépens de J. V. Degen, par I. Alberti, tome premier, 1790, și t. II, (...) *Sels minéraux, bitumes fossiles, substances métalliques*, 1790. Două volume masive, de câte 500 de pagini; în primul volum, o prefață substanțială a editorului J. V. Degen (*Avis de l'Editeur*, p. 3—6), din care aflăm că este o ediție rarisimă (a fost tipărită în numai 70 de exemplare, pentru prietenii familiei colecționarei și pentru specialiști). Cu atât mai mult trebuie să deplângem dispariția acestei cărți (împreună cu un număr însemnat de alte cărți vieneze din sec. XVIII—XIX, cumpărate de Octavian Goga la Viena). Ea a ars în incendiul provocat în decembrie 1989 la Biblioteca Centrală Universitară din București, unde se păstra (fond carte veche, cota 094/11597). Provenea din biblioteca personală a lui Goga (cf. ex-libris-ul acestuia pe coperta IV a fiecărui volum (nr. 271—272). Am avut inspirația de a copia sugestivă prefața a editorului Degen. Nu cunoaștem, deocamdată, alte exemplare.

În afara acestor cărți de specialitate din domeniul mineralogiei, nu avem cunoștință de existența în București a vreuneia din scrierile satirice ale lui Ignaz von Born, fapt explicabil prin marea raritate a acestora. Ne îngăduim a semnală unicul (până în prezent) exemplar al ediției în limba polonă a pamfletului *Specimen Monachologiae*, aflat în colecția noastră, achiziționat la licitația de carte a Anticariatului General din Cracovia la 14 decembrie 1970:

Dziela Jana Naturalisty, zamykajace w sobie Mnichopismo, oskarżenie i obrone Mnicha. Zebrane, wydane i powiększone przez O. Aloyzego Marca. W Augszpurgu, Kozstem Oyca Marca (fără an; prefața este datată: Viena, 28 octombrie 1782; după K. Estreicher, *Bibliografia polska*, vol. IX, Kraków, 1888, p. 522), cartea a apărut în 1783, traducătorul fiind A. Klosowski (numele acestuia a fost adăugat cu creionul, evident după Estreicher, pe foaia de titlu). Este traducerea ediției palinodice a pamfletului lui Born, cuprinzând „condamnarea, apărarea Naturalistului, precum și anatomia călugărului”³⁵. Legătură în pânză, în bună stare. Format 8°, 14 + 109 p.

Singura concluzie majoră ce se poate formula, după modesta noastră expunere, este aceea că Ignaz von Born, prin tot ceea ce a reprezentat în știința și cultura românească și europeană, merită din plin și o ediție în limba română măcar a principalelor opere, eventual, selectiv, a unor fragmente din celelalte, cu un studiu monografic. Până atunci, lărgirea cercetărilor pe diferite planuri (cu deosebire pe ur-

³⁵ Pe a doua foaie de titlu stă scris: *Jana Naturalisty Wzór Mnichopisma porzadkiem Linneusza piaciut tablicami objaśniony* (Jan Naturalistul, Modelul de descriere a călugărilor, după regula lui Linné, explicat în cinci tabele). În exemplarul achiziționat de noi tabelele lipsesc; păstrăm o fotografie, după alt exemplar complet.

mele cărților lui în biblioteci românești, dar și urmărindu-se eventualele ecouri ale ideilor sale în scrieri științifice din domeniul mineralogiei românești, ca și în scrieri literare) ni se pare a fi o datorie, în contextul eforturilor de restituire a valorilor trecutului.

MIHAI MITU

UN FILE DE LA TRANSYLVANIE — GÉNIE EUROPEEN: IGNAZ VON BORN

(Résumé)

Né à Cavnic (Maramureș), Ignaz von Born (1742—1791) a été l'une des plus intéressante figure de la culture européenne de la deuxième patrie du XVIIIe siècle.

Après des études de droit et de sciences naturelles à Vienne et Prague, il est nommé, le chef du Cabinet de minéralogie de Marie Thérèse. Il devient l'un des principaux organisateurs de la vie scientifique, auteur de nombreux ouvrages dans le domaine de la géologie; deux substances étant baptisées par son nom (*bornine* et *bornite*), substances qu'il a découvertes dans des mines de la Transylvanie et de l'Hongrie.

Il a également été un craint pamphlétaire, auteur des écrits satiriques d'inspiration josphiniste (*Die Staatsperuke*, *Specimen Monachologiae*), renommés à l'époque, traduits dans plusieurs langues. Représentant de marque de la francmaçonnerie viennoise des années '80 (fondateur de la loge „Zur wahren Eintracht“, éditeur du fameux „Journal für Preymaurer“).

Sa figure a été immortalisée dans la *musique* (le sage Sarastro dans l'opéra „La Flûte enchantée“ de Mozart), dans les arts plastiques (la gravure exécutée en 1782 par l'artiste viennois Jakob Adam), dans la *littérature* aussi (dans le roman *Adorez la Reine* de l'écrivain slovaque Anton Hykisch, et dans le roman *La roue* de l'écrivain roumain Petru Vintilă en 1784). Sa vie et son oeuvre scientifique et littéraire peuvent être comparables à celles d'un autre grand fils de la Transylvanie, Ioan Budai-Deleanu auteur de la „Tziganiade“.

Ses oeuvres, tant scientifiques que littéraires se trouvent aujourd'hui dans des bibliothèques de notre pays: à Bucarest il a avait encore 6 exemplaires avant 1989, mais, malheureusement, un exemplaire a disparu dans l'incendie provoqué à la Bibliothèque Centrale Universitaire de Bucarest, dans journées terribles du décembre 1989 (exemplaire qu'a appartenu à Octavian Goga). Nous avons dans notre collection un exemplaire de la version polonaise de la „Monachologie“, parue à Cracovie (1784).

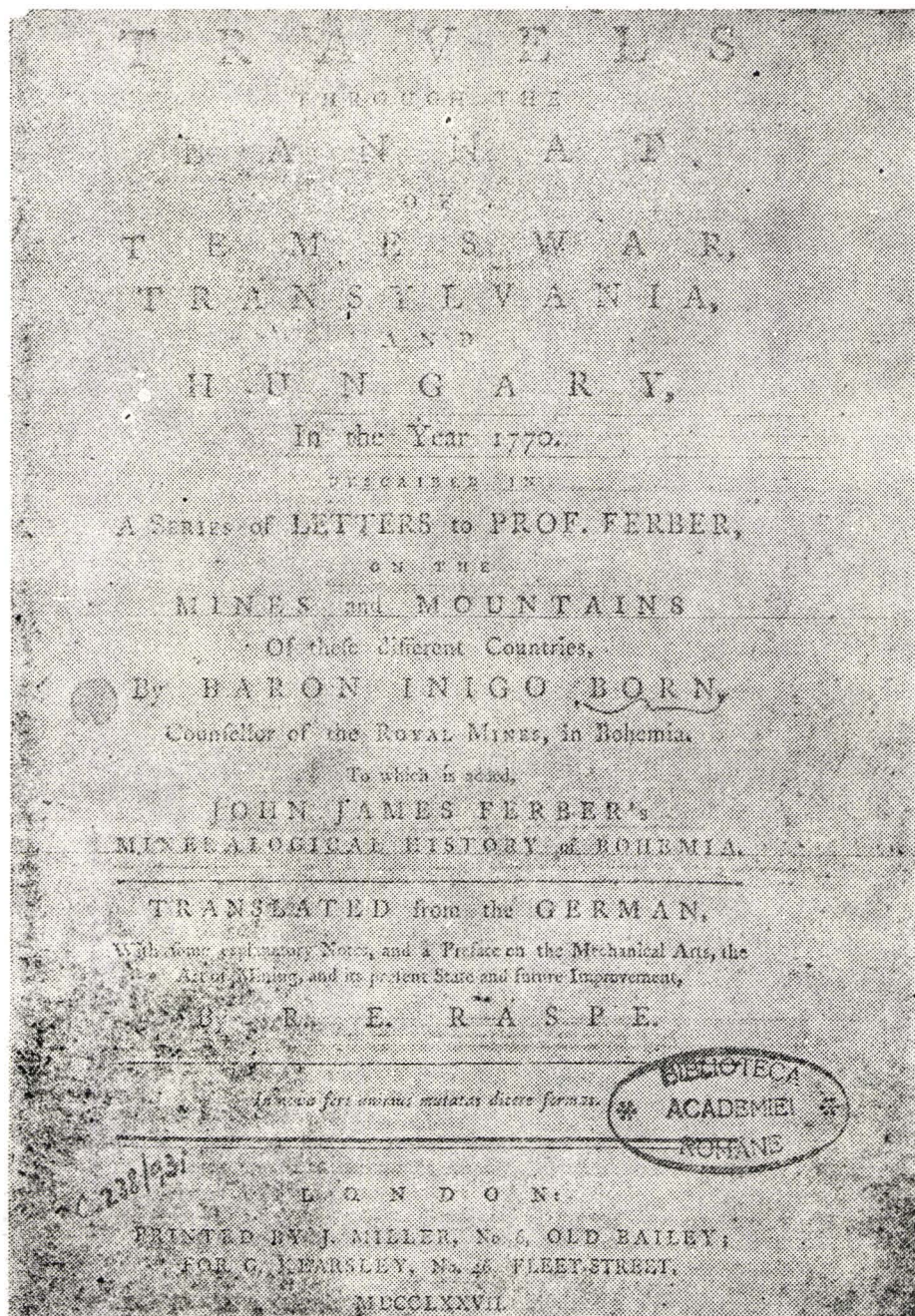

Fig. 1. Coperta cărții lui I. von Born "Travels through the Banat of Temesvar, Transylvania and Hungary in the year 1770"

DZIEŁA JANA NATURALISTY

ZAMYKAJĄCE W SOBIE MNICHOPISMO,
OSKARŻENIE I OBRONĘ NATURALISTY
Z ANATOMIĄ MNICHA.

Zebrań, wydane i pomniejszone

Przez

O ALOVEGO MARCA

W AUGSZBURGU

Assensum Oyci Marci.

Fig. 2. 1. I. von Born — gravura de Iakob Adam (Vienna 1782); 2. Versiunea poloneză a pamfletului lui I. von Born „Specimina monachologiae”; 3. Tabelul I: categorii de călugări, ilustrate la pamfletul lui I. von Born

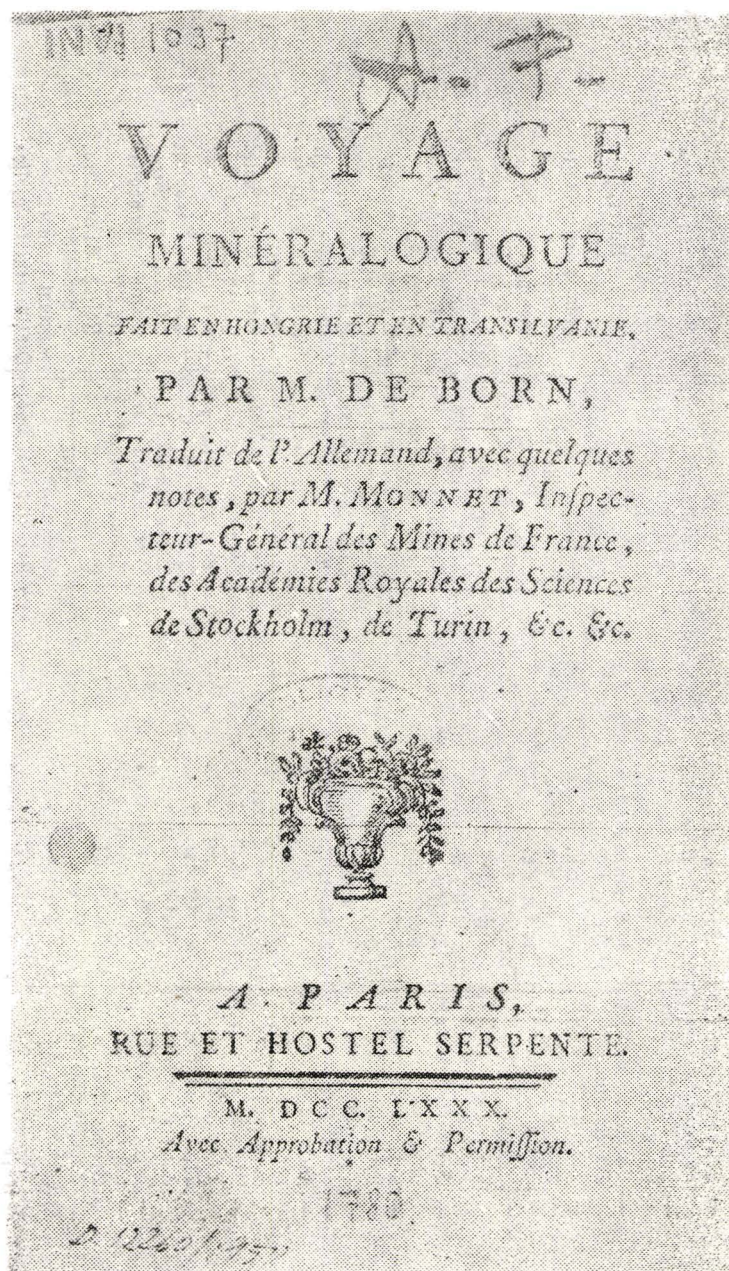

Fig. 3. Coperta cărții „Voyage mineralogique fait en Hongrie et en Transylvanie” de I. von Born

Verzeichniß

der Herren Pränumeranten auf Sonnenfelds gesammelte Schriften bis den 20. Junius 1783.

		A.	B.
Hr. Joseph Berger, Ord. Cist.	Hr. Graf Peter v. Blümecken, k. k. Tribu. Ratsch. in Mähren.	Hr. v. Anstön.	Hr. Gräfin von Burgbaufen.
— Franz König von Baumhausen, k. k. Münz- und Präfekt. in Kermis.	— Franz Brunnmann, Syndikus von Hogenplag.	— Wolfgang v. Arner, J. U. D.	Hr. Joseph Berger.
— Joseph Freyherr von du Beine.	— Bar. v. Bojakoweky.	— Anton Arner.	— Georg v. Bader, Hofkriegssekretär.
— Jos. Vogner, Hörer der Rechte.	M. J. M. de Bors, Chanoine de l'illu. Chap. S. Gercon in Eöln.	— Christof. Armann, Sekretär.	— Franz Bürger, Ratsch. offizier.
— Christof. Benisaj Bayermann.	— de Baumann in Eöln	— Moissius Urbesser, Ord. S. Pauli.	Hr. Baroness von Bassenwig.
— Franz Bernhard Bell.	Hr. Fr. Ant. Bernbacher in Breiten.	— Moissius, Ord. Ser. B. Virg.	Hr. Canonicus Böhm.
— Johann Buday.	— Graf Jos. v. Blagay, in Landsh.	— Anton Zichbamer.	— Franz Jos. Brunner, k. k. Rechnungsratsch. Adjunkt.
— Graf v. Buquoy.	Die k. k. Universitäts- Bibliothek in Prag.	— Joseph Urbesser.	— Maxim. Buchberg.
— Ignaz v. Born, des k. k. Ritters, k. k. Hofrath.	Hr. Joseph Hanak von Burschel, Prof. der polit. Wissenschaften in Prag.	— Joseph Wiborea.	— Gabriel Bardsch.
— Benedikt, Prälat von Neuberg.	— Graf Brunswik von Rorumpa, der kaiserl. hung. Hofkam. Rath.	— Joh. Nep. Wüwyer, kaiserl. Schwarzenbergischer Regierungsrath.	— Baron v. Bulow.
— Karl von Benigni, in Milsdenberg, k. k. Hofagent.		— Albericus, Abbt zu Wienerisch Neustadt, Ord. Cist.	— von Bühler, herzogl. Würtemb. Minister-Resident.
— von Birkner.	C.	— Leopold von Auenbrug, Med. Doct.	— von Becke, k. Rath.
— Benj. v. Brognard von Beer, Accersist in Bregenz.	Hr. Joh. Bapt. Czepelak.	— Baptif v. Alringer.	— Jos. Bassi.
— Moissius M. von Brougnack, groß. Windbassischer Stützungs Gouverneur.	— Graf v. Cernin.	— Albericus, Ord. Cist.	— v. Buchholtz.
— Franz Bouvard.	— Franz Chorniger, k. k. Hofconcipist.	— Baron von Uffel.	— Franz von Barbolan, k. k. Münz- und Bergwessens Hofbuchhalters Offizial.
— von Boulanger, k. Reichsvikar.	— Leopold Christian J. U. D.	— Dietr. Altram, reg. Präm. Chorherr zu Gerach.	— Joseph. Blank, Ord. S. Benedikt.
— Augustin. Belscher.	— Adam Compère.	— Samuel Augustin, Med. Doct.	— Franz Brendel.
Freyherr v. Biezag.	P. Capetan, Ord. Car.	— Jos. Appold, Oplegerrichts-Regenschatz zu Wildenstein.	Die Universitäts-Bibliothek in Hertzburg.
Hr. Joachim von Brodorb.	Hr. Benedikt Edler von Cech, des k. k. R. R. k. k. Legationssekretär in Warshaw.	— Jos. Auer, in Prag.	Hr. Ernst v. Brekler und Girmann, k. k. Hofrath.
— Graf Franz v. Blümecken, k. k. Sub. Auditor in Mähren.			

Fig. 4. Lista de prenumerați la *Gesammelte Schriften* ale lui Johann Sonnenfeld (II, Viena, 1783): Johann Buday și Ignatz von Born